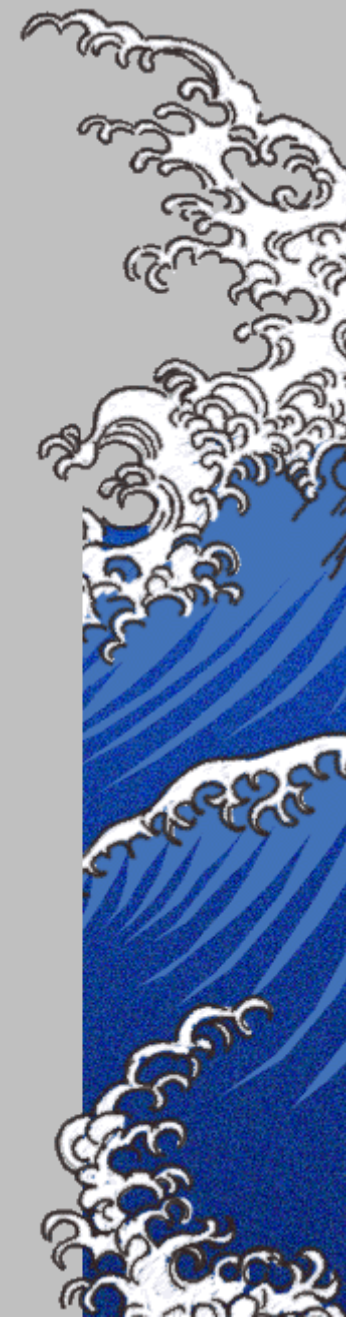

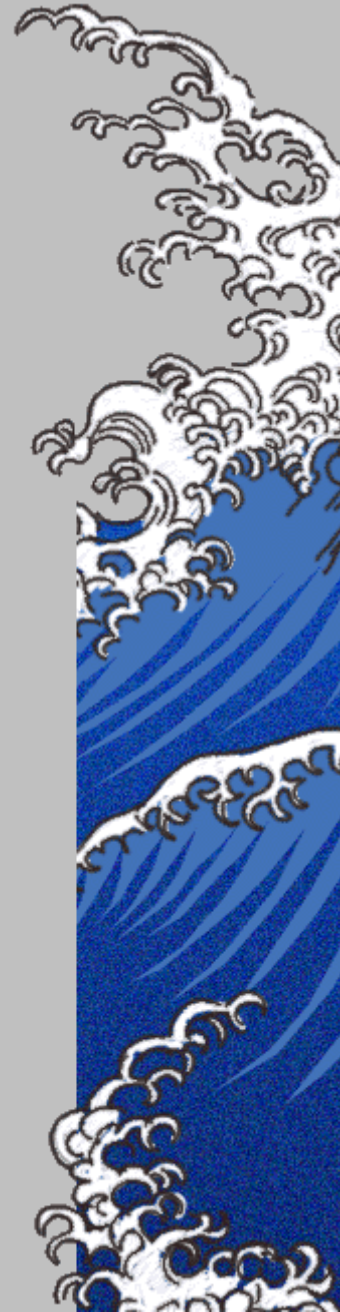
Mravní výchova dětí školního věku a otázky jejího rozvíjení

*Teorie výchovy, podzim 2009
Katedra pedagogiky PdF MU,
Hana Filová*

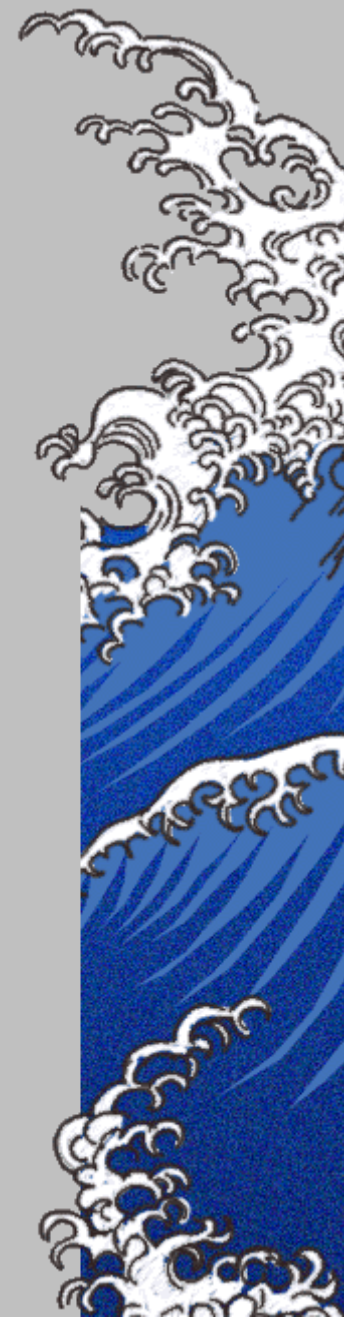
Vstupní otázky:

- ▶ *Jakou roli má mravní výchova v celkové vychovanosti člověka?*
- ▶ *Co je její podstatou?*
- ▶ *Kam směřuje, jaké má cíle?*
- ▶ *Jaké výchovné strategie jsou při ní funkční?*
- ▶ *Jak lze ověřovat její výsledky?*

Mravní výchova =

- ▶ *výchova v užším smyslu, jádro „vychovanosti“, předpoklad důvěryhodného sociálního zakotvení člověka (možná nikoli úspěšného v ekonomickém smyslu)*
- ▶ *jedna ze složek výchovy (5), která prolíná a usměrňuje všechny ostatní výchovné vlivy (RV, PrV, EV, TV),*
- ▶ *zasahuje v teorii i praxi do „průřezových témat“ (OSV, VDO, EvrGV, MKV, EkV, MedV) – RVP ZV (2005)*

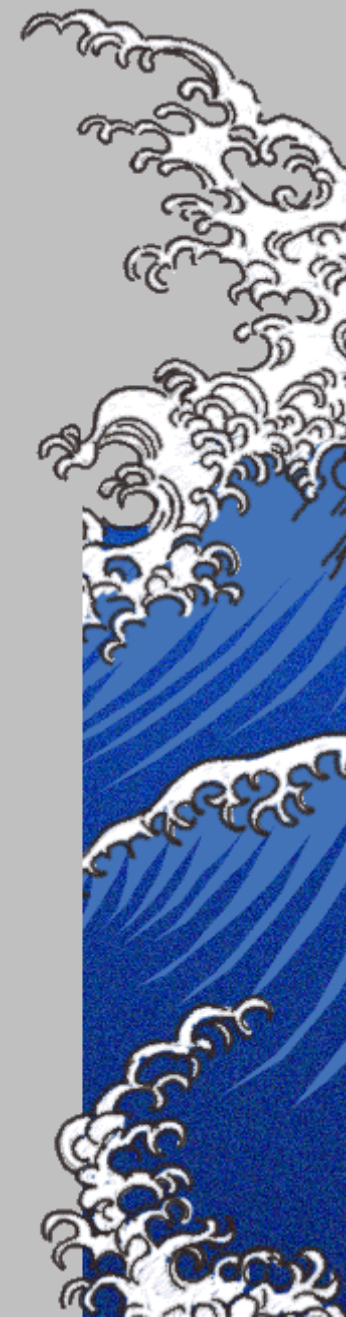
Co je morálka (mravnost)?

1. *Praktická filozofie (Anzerbacher):*

*Mravnost člověka se odráží v jeho
CHOVÁNÍ*

*Chováme se tak, jak to máme zakotveno ve
svém osobním schématu (zkušenost,
výchova, postoje, okamžitá nálada)*

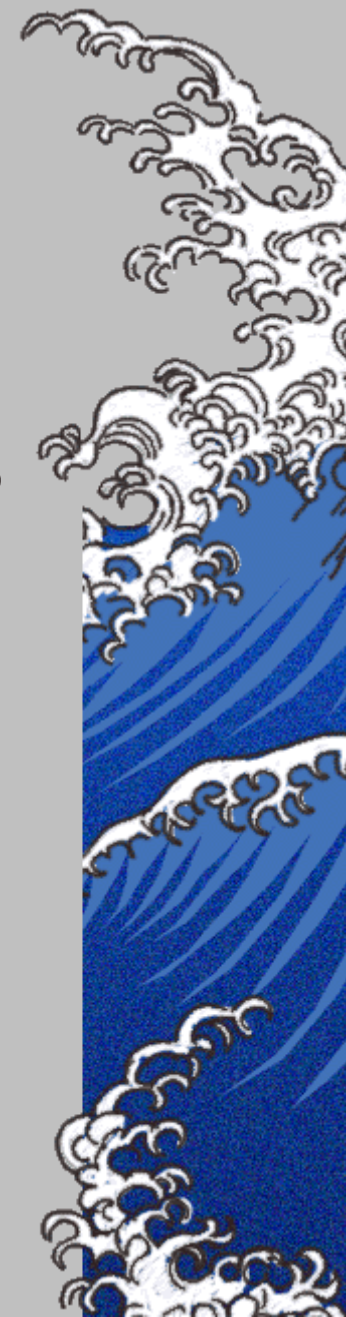
MV - dědičnost a výchova

Co víme o mravní výchově?

(obecné předpoklady pro pochopení problematiky):

- ▶ *Jejím cílem je morální osobnost = autonomní, vnitřně integrovaná, svobodná a zodpovědná osobnost, která uvědoměle mravně jedná na základě svého vnitřního přesvědčení a v souladu se společensky přijatými mravními normami (za účasti svědomí jako vnitřního regulátora jednání a chování)*
- ▶ *Tedy nikoli člověk, který se dobře orientuje v morálních požadavcích a dokáže dobře komunikovat ve svůj prospěch, ale člověk, který je morálně autentický – věrohodný, jeho skutky jsou ve shodě s tím, co říká, uplatňuje morálku jako praktickou filozofii*

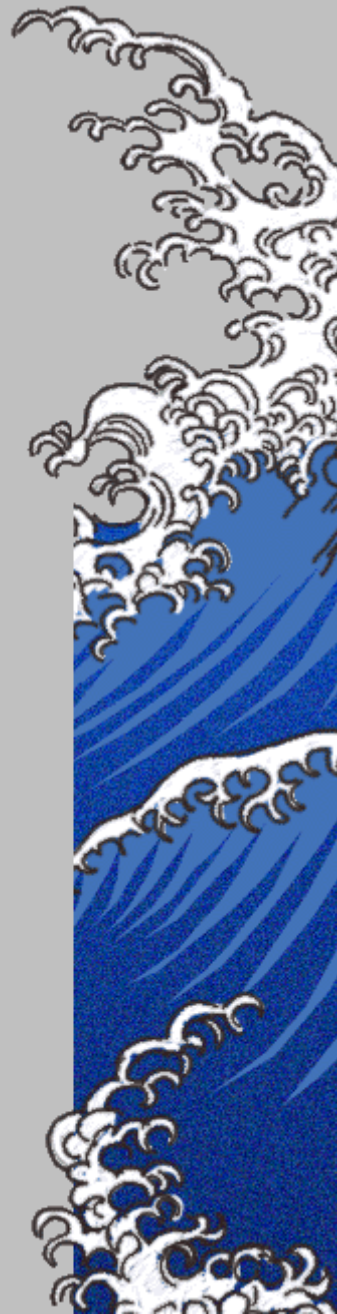

Podmínka úspěšnosti mravní výchovy: respektování zvláštností morálního vývoje

J. Piaget: 2 stádia mravního vývoje osobnosti

1. stádium heteronomní morálky – zhruba do konce mladšího školního věku (podle zralosti dětí) do 10-11 let:

2. stádium autonomní morálky – zhruba starší školní věk a výše (11 let a výše)

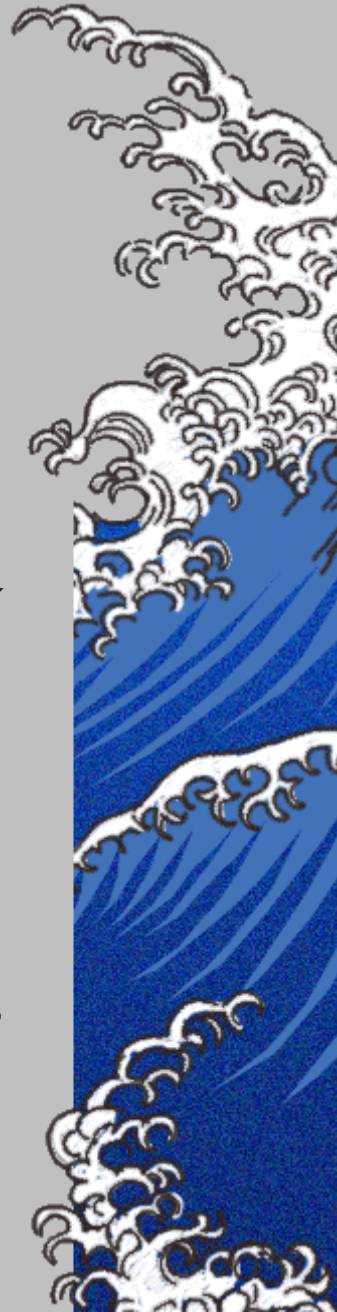
L. Kohlberg - 3 stádia mravního vývoje

1. stádium prekonvenční (*předškolní věk*)

amorální stádium (později egocentrismus: dobré je to, co je dobré pro mne), individualismus

2. stádium konvenční (*mladší a střední školní věk, 7-11 let*) – *mravní jednání i hodnocení se podřizuje skupině (“správný chlapec, hodná dívka”);*

3. stádium postkonvenční (*12 let a výše*) – *jednání směřuje k nalezení “společné úmluvy” - (Kant) “vyšší princip mravní”*

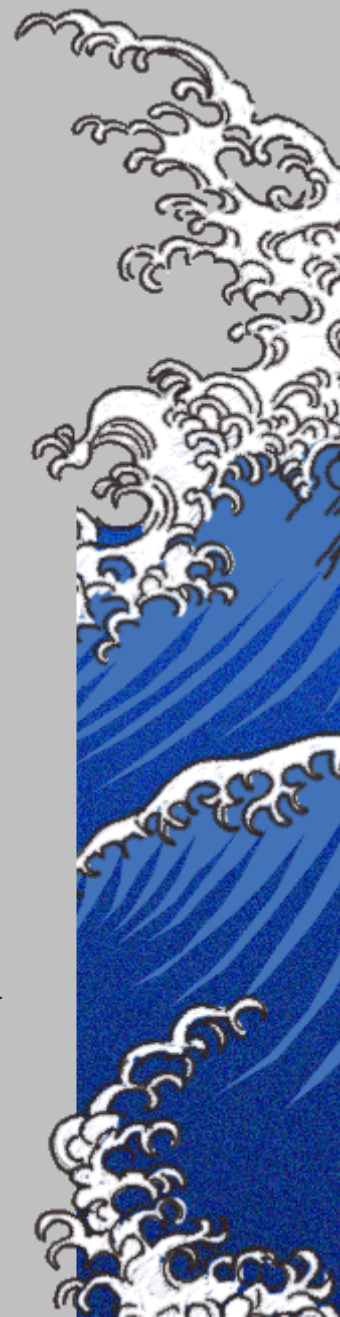
Pedagogická charakteristika procesu MV

podle vývojových etap v ped. smyslu:

1) předškolní věk:

Dominantní výchovný úkol – rozvoj elementárního mravního jednání na návykovém základě (základy společenského chování – poprosit, poděkovat, chovat se slušně, mluvit pravdu, neskákat dospělým do řeči, přiměřeně respektovat autoritu,...) a pěstování schopnosti empatie

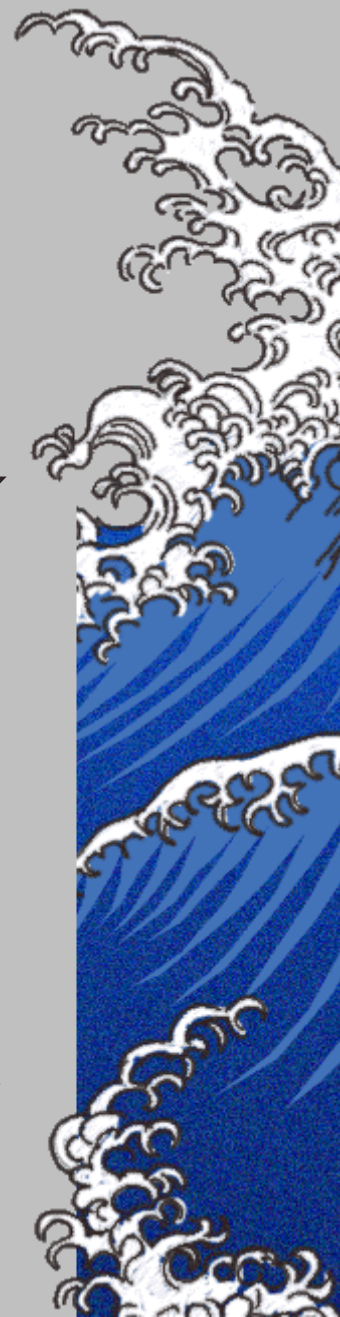
Hlavní výchovné prostředky: odměna, pochvala (posilování správného chování), trest (eliminace nežádoucího chování), správný vzor, pravidla a pozitivní vedení

2) mladší školní věk (6 – 10,12 let):

Dominantní výchovný úkol – rozvoj mravního vědomí (senzitivní období v oblasti rozumového rozvoje po 6. roce věku), tj. osvojení základních mravních norem: co je dobré a zlé, správné a nesprávné a proč (pochopení)

Hlavní výchovné prostředky: srozumitelná a přirozená pravidla, mravní poučování a vysvětlování, komentovaná a sociálně sdílená zkušenost, dobrý (ale i negativní) vzor (i literární hrdina), vedení, pochvala, trest, pozitivní uplatňování autority,

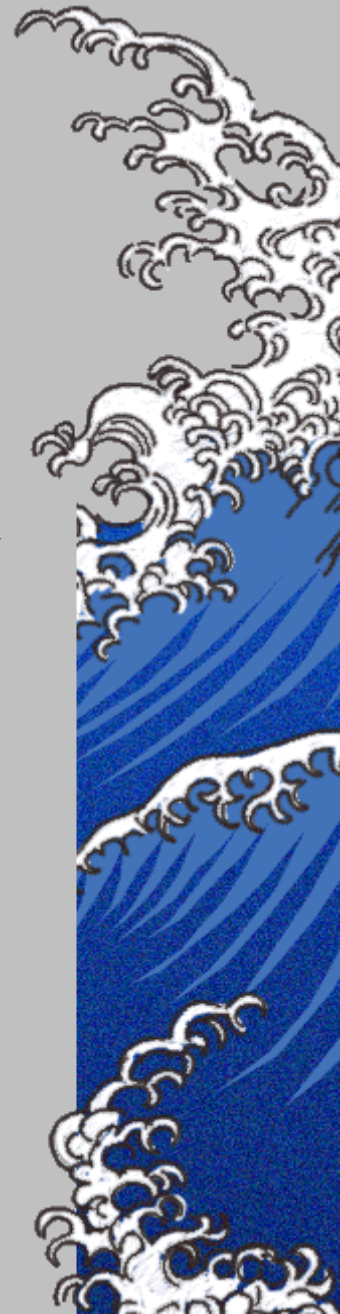
3) starší školní věk (10,12 – 16,18 let):

Dominantní výchovný úkol - rozvoj mravního přesvědčení na základě interiorizace osvojených mravních norem za účasti citů a vůle (rozvoj funkce svědomí jako vnitřního regulátora jednání a chování) – mravní seberegulace a sebekontrola.

Hlavní výchovné prostředky:

- *pravidla - pevný řád a režim výchovné vedení (autorita, spravedlnost, důslednost)*
- *sociálně sdílená zkušenost - diskuse o etických problémech, sociální vzory*
- *pochvala (odměna) a adekvátní trest (nejlépe přirozené následky)*

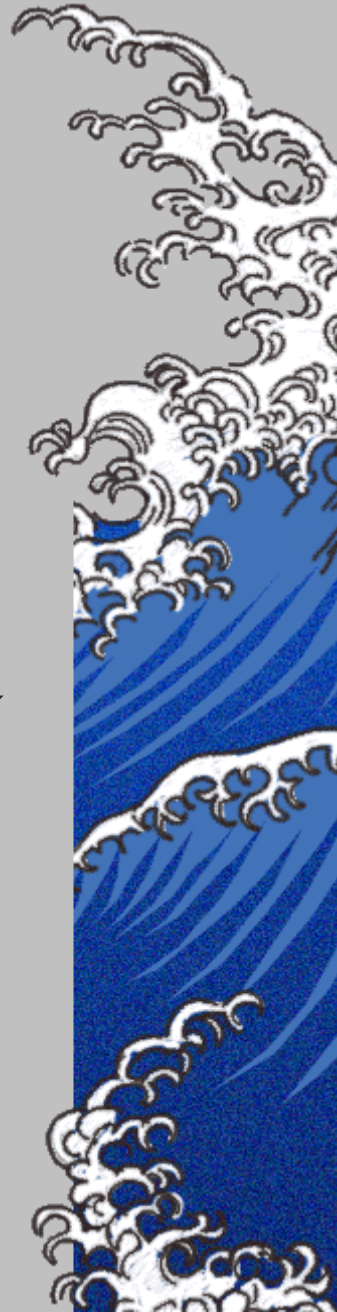
Význam pozitivní stimulace.

2) raná dospělost (adolescence):

Dominantní výchovný úkol – rozvoj uvědomělého mravního jednání na základě přesvědčení – autonomní morálka – sebevýchova

Hlavní výchovné prostředky: indirektivní výchovné metody – režim, pochopená a přijatá pravidla (uvědomělá kázeň), dobré vzory, sebereflexe, sebevýchova.

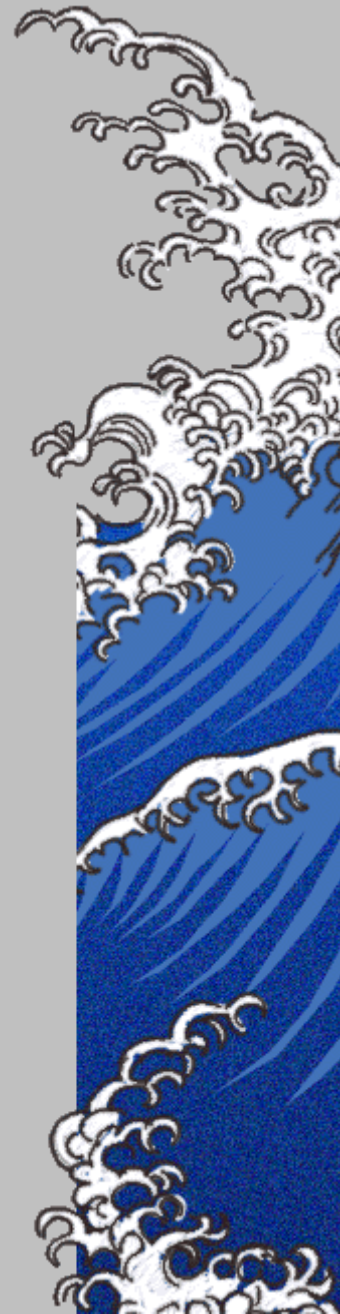

Metody mravní výchovy:

1. přímé (direktivní)

(stádium heteronomní morálky)

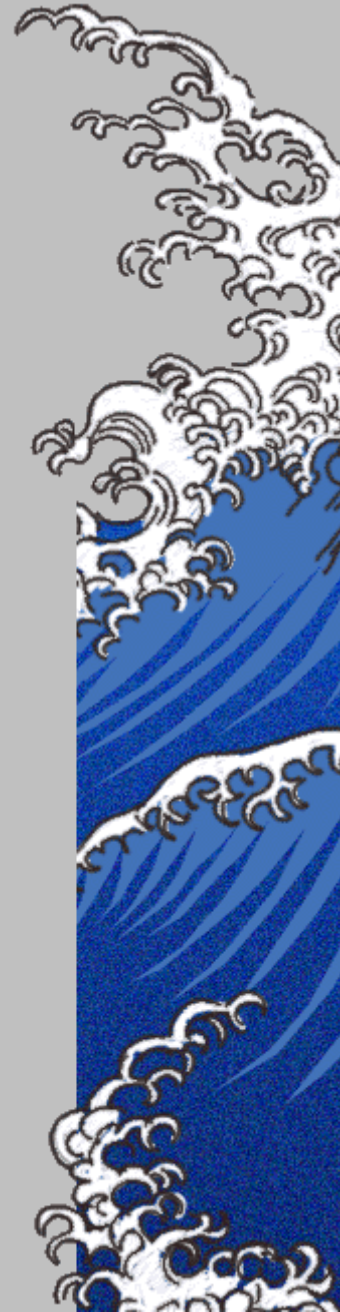
- ✦ mravní vysvětlování a poučování
- ✦ kladení požadavků, vymezování pravidel
- ✦ vedení - přinucování, donucování
- ✦ cvičení
- ✦ přesvědčování
- ✦ příklad
- ✦ kontrola (dozor)
- ✦ hodnocení – odměna a trest.

Metody nepřímé (indirektivní)

(stádium autonomní morálky)

- ✦ **vzor**
- ✦ **režim a řád**
- ✦ **tvorba a dodržování pravidel a norem**
- ✦ **pozitivní vých. prostředí (klíma, veřejné mínění)**
- ✦ **diskuse (řešení etických dilemat)**
- ✦ **získávání**
- ✦ **vyvolávání a tlumení citů**
- ✦ **sebekontrola, peer – spolupráce**
- ✦ **samospráva**
- ✦ **sebereflexe, sebevýchova**

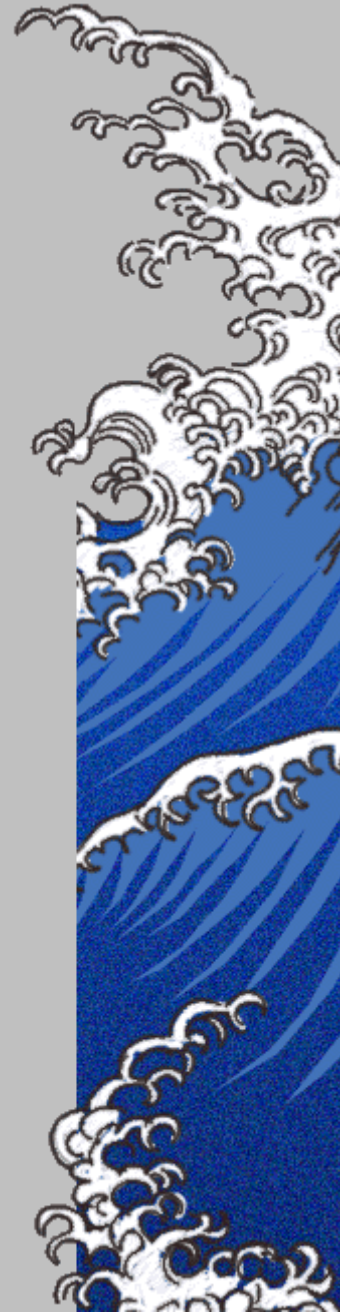
Trest v mravní výchově:

K úvaze: NEEXISTUJÍ VLASTNĚ ŽÁDNÉ SPRÁVNÉ, PŘIMĚŘENÉ ČI NUTNÉ TRESTY; učí nás v podstatě, že mít moc nad druhým je důležitější, než chovat se správně (Kopřiva)
Proč trestáme???

- Z výchovných důvodů (vštípit morální principy; chceme, aby děti dodržovaly pravidla a dohody; pocit zodpovědnosti; ...pro ponaučení, pro výstrahu ostatním; prevence: zabránit dalšímu nežádoucímu chování)
- Tradice, převzatý sociální model – zvyk, model převzatý z rodiny; sociální tlak – aby nás jiní dospělí neodsoudili, že dítě netrestáme; snaha dosáhnout poslušnosti apod.
- Emoce: nezvládnutí vlastních emocí, vybití vzteku, špatné nálady, strachu o dítě
- Potvrzení moci: prosadit svou pravdu, potvrdit si autoritu, udržet si svou moc; msta, odplata, pocit nadřazenosti; uspokojení z utrpení druhého
- Nevědomost, pohodlnost: bezradnost, neznalost alternativ, pocit bezmoci; mít klid,
- Osobní problémy, časový stres; náladovost, podrážděnost, zklamání, problémy v komunikaci; odreagování vlastních problémů; rychlé řešení

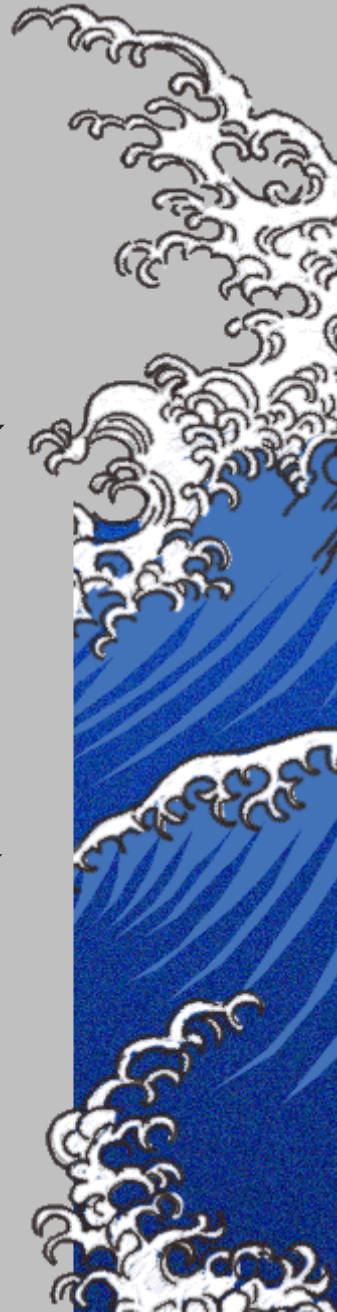
TREST JE VÝRAZEM MOCENSKÉHO MODELU VÝCHOVY A NEVEDE K UPEVNĚNÍ MORÁLKY A HODNOT.

Je třeba vědomě usilovat o partnerský výchovný model!!!

Základ mravní výchovy = prosociálnost

- ▶ Prosociálnost = schopnost konat dobro pro druhého člověka bez očekávání odměny nebo protislužby.
- ▶ Prosociální chování = chování, které je zaměřeno na pomoc nebo prospěch jiných osob, skupin nebo dosahování společenských cílů bez aktuálního očekávání odměny. *Altruismus.*

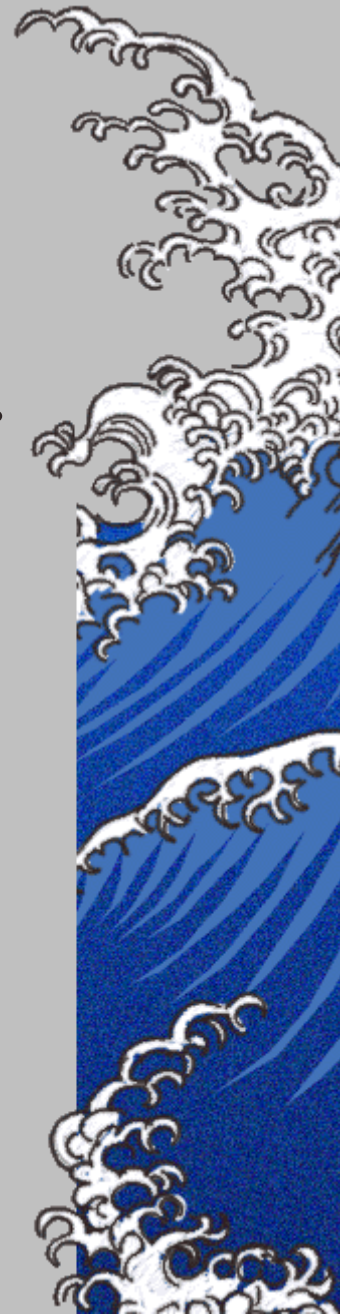

Smysl výchovy k prosociálnosti:

- *rozvoj občanských ctností*
- *výchova ke komunikaci, kooperaci a proti násilí*
- *rozvoj sociálních dovedností dětí*
- *prevence dětské agresivity a delikvence*

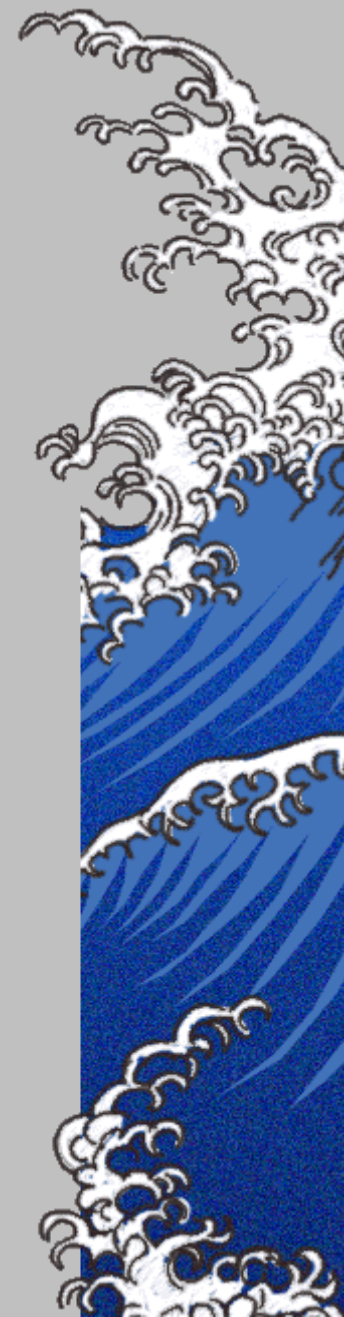
Dobrý občan (podle P. Piťhy)=

- 1. dobrý soused*
- 2. laskavý rodič*
- 3. spolehlivý pracovník*

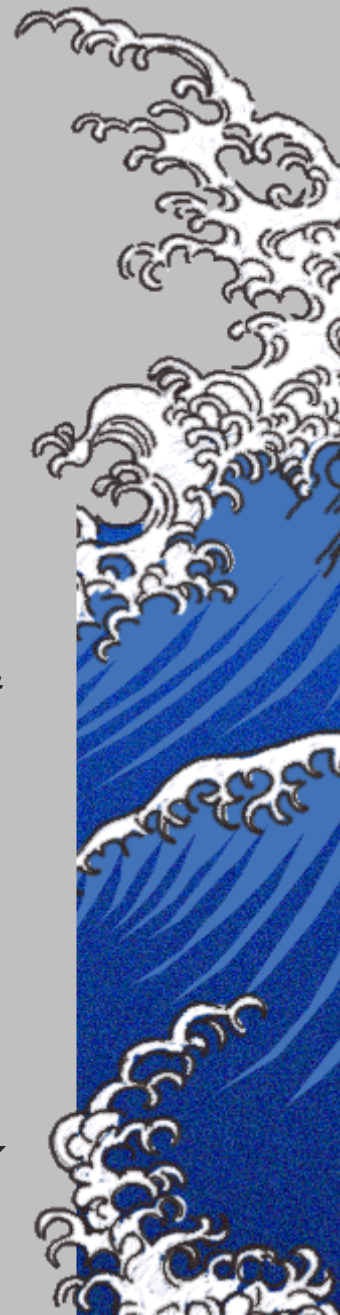
Projekt “Etická výchova”

- ▶ *V USA - v 70. letech Projekt “Etická výchova” - intenzivně řeší, jak eliminovat ve společnosti “odcizení” mezi lidmi, nezájem a agresivitu;*
- ▶ *Do výchovných programů škol se dostávají pokusy psychologů o systematický rozvoj sociálně žádoucího chování dětí (Wyne, Ryan aj.).*
- ▶ *V Evropě - prof. R. Roche Olivar z Nezávislé univerzity v Barceloně je autorem dnes již známého projektu “Etická výchova”, (80. léta), jehož modifikace se realizuje asi od r. 1995 na Slovensku (jako volitelný předmět na ZŠ) a od r. 1999 i u nás.*

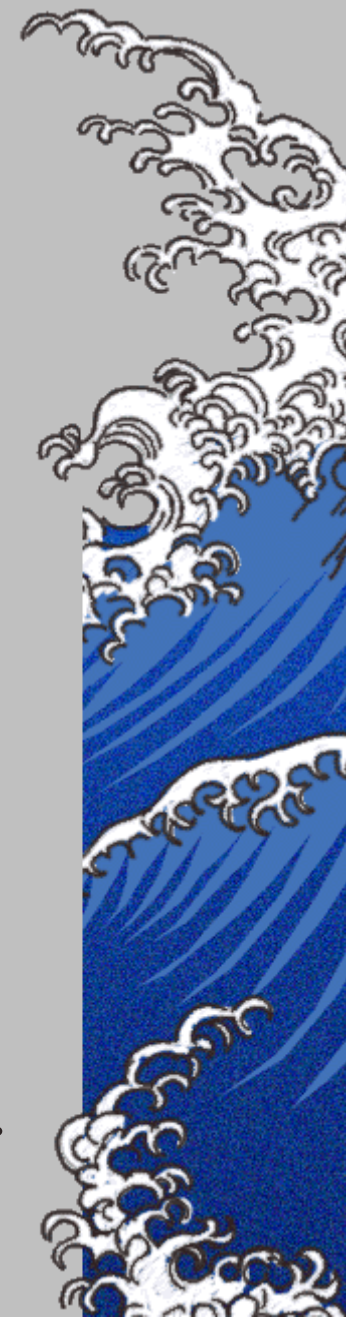
Cíl projektu Etická výchova: *prosociální chování*

- 1. poskytnou fyzickou pomoc*
- 2. poskytnout fyzickou službu*
- 3. darovat, půjčit, rozdělit se*
- 4. poradit, vysvětlit*
- 5. potěšit a povzbudit smutné lidi*
- 6. vyjádřit pozitivní hodnocení druhého s cílem podpořit jeho sebeúctu, sebedůvěru (pochvala, uznání,*
- 7. se zájmem naslouchat druhým*
- 8. snažit se je pochopit, vcítit se do nich (empatie)*
- 9. solidarnost – aktivní účast s druhými v jejich obtížích*
- 10. vytvářet atmosféru pokoje a svornosti ve skupině; snažit se zmírňovat protiklady, dosáhnout porozumění a dohody, hledat, co nás spojuje s ostatními.*

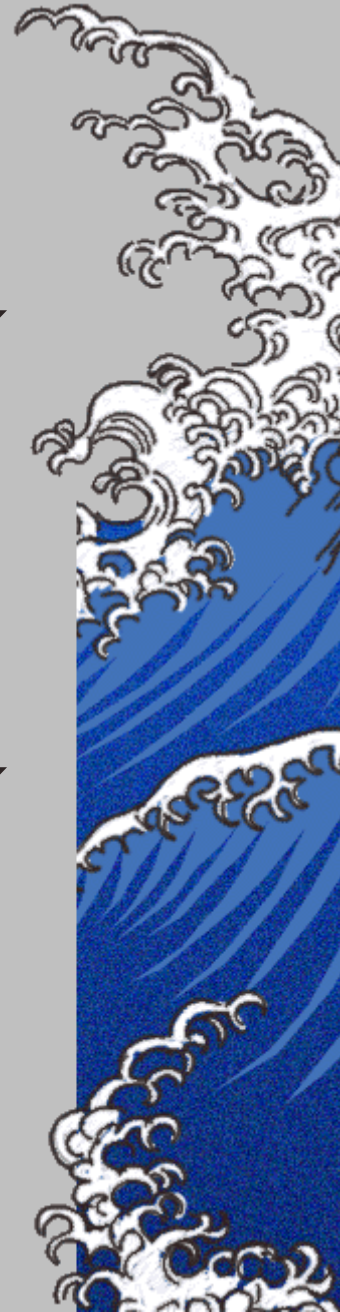
Obsah projektu – témata:

1. Komunikace (*umět navazovat pozitivní kontakty s druhými v zájmu „dobrého života“*)
2. Důstojnost lidské osoby, úcta k sobě (*vztah k sobě samému – základ pro další vztahy*)
3. Pozitivní hodnocení druhých (*hledat na druhých to dobré*)
4. Tvořivost a iniciativa (*věřit si a být aktivní v životě, zkoušet nové věci*)
5. Vyjádření a komunikace citů (*nebát se říkat druhým „jsi fajn“*)
6. Empatie (*umět a chtít se vcítovat do druhých, chápat jejich pohnutky*)
7. Asertivita (*hájit vlastní pocit důstojnosti a nezávislost, ale neomezovat druhé*)
8. Reálné a zobrazené vzory (*prosociální výchova nápodobou*)
9. Pomoc, přátelství, spolupráce (*aktivní pozitivní účast na životě komunity*)
10. Komplexní prosociálnost (*hájit zájmy potřebných ve společnosti; vztahy typu jedinec - skupina a skupina – skupina*).

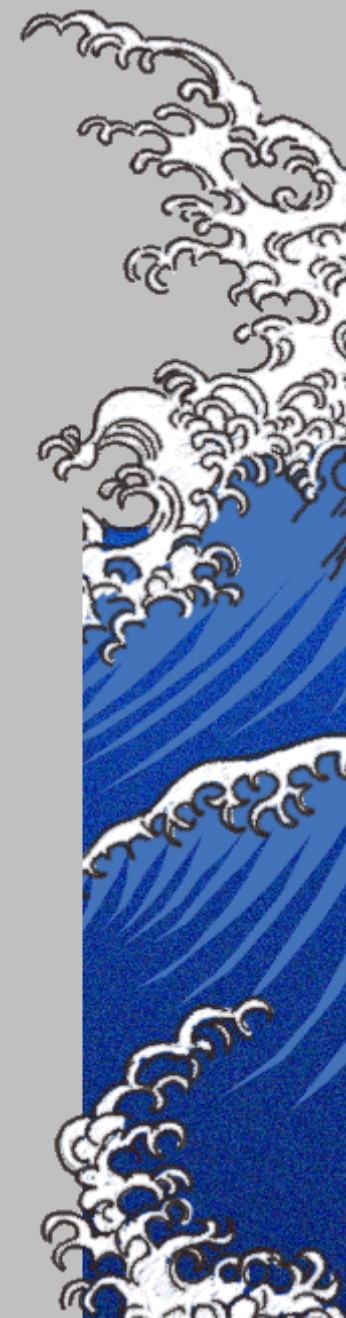
Dílčí témata projektu EV:

- *Škola jako společenský systém, ostatní společenské systémy.*
- *Solidarita s potřebnými (osobami, společenskými skupinami, národy).*
- *Jak se vyrovnat se sociálními problémy.*
- *Boj proti sociální nespravedlnosti (sociální kritika, občanská neposlušnost, nenásilí jako politický nástroj).*
- *Vztah mezi společenskými skupinami a národy.*
- *Jednota lidské rodiny.*

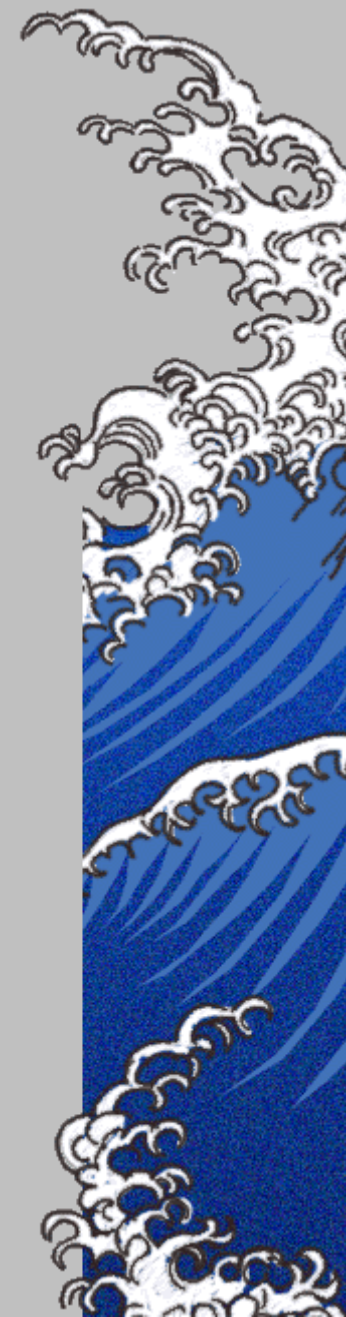
Projekt se provádí na těchto “aplikačních tématech”:

- ▶ *Rodina*
- ▶ *Etika a hodnotový systém*
- ▶ *Duchovní rozměr společnosti
(náboženství)*
- ▶ *Ochrana přírody a životního prostředí*
- ▶ *Ekonomické hodnoty*
- ▶ *Výchova k sexuálnímu zdraví a
rodinnému životu*

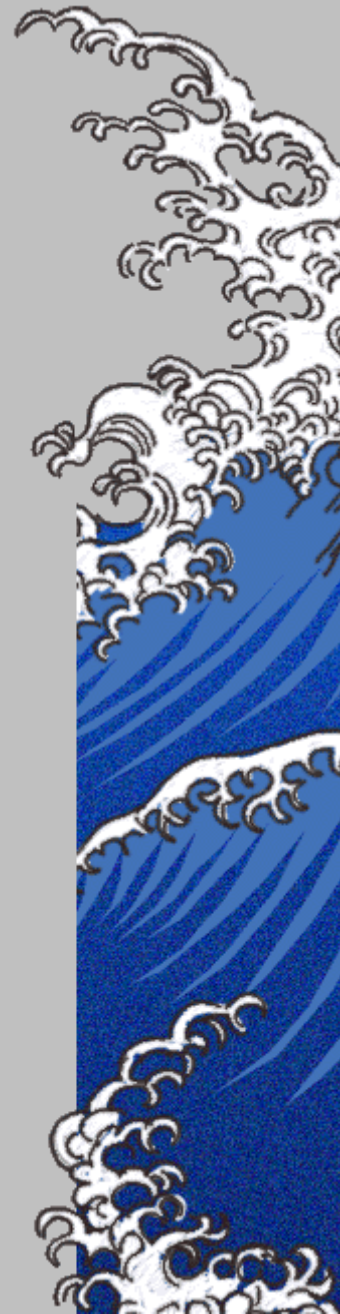
Důležitou podmínkou účinnosti etické výchovy je výchovný styl vychovatele, který má tyto zásady:

- 1. vytvořit z třídy výchovné společenství (všichni společně a navzájem)*
- 2. přijímat druhého takového, jaký je, vyjádřit mu sympatie*
- 3. atribuce prosociálnosti (apriorní předpoklad, že se dítě chová prosociálně)*
- 4. stanovit jasná pravidla*
- 5. induktivní disciplína (vycházet z empatie, konflikty řešit neagresivně, vést k sebekontrolě)*
- 6. vybízet k prosociálnosti*
- 7. odměny a tresty používat přiměřeně*
- 8. do výchovného procesu zapojit rodiče*
- 9. vytvářet radostnou atmosféru pro soužití, pozitivní klima ve třídě.*

Podmínka školní výchovy: vytvořit z třídy výchovné společenství (všichni společně a navzájem)

- ▶ *více než soutěživost zdůrazňovat spolupráci*
- ▶ *dbát na dodržování pravidel*
- ▶ *zapojit do vytváření pravidel děti*
- ▶ *vytvořit podmínky, aby každý žák mohl zažít úspěch*
- ▶ *nedovolit, aby se žáci soustředili sami na sebe – pomoc ostatním, slabším*
- ▶ *hovořit se žáky jako se sobě rovnými (partnerství)*
- ▶ *být otevřený vůči názorům, potřebám a návrhům dětí*
- ▶ *svěřovat jim odpovědnost přiměřenou věku*
- ▶ *pracovat s jejich individualitou (osobní pozornost, v den jejich narozenin gratulovat, vzájemné obdarování,...)*

ZÁVĚREM:

- ▶ *Etická výchova ve škole může být cestou, jak řešit dlouhodobou „krizi“ ve výchově (ve společnosti).*

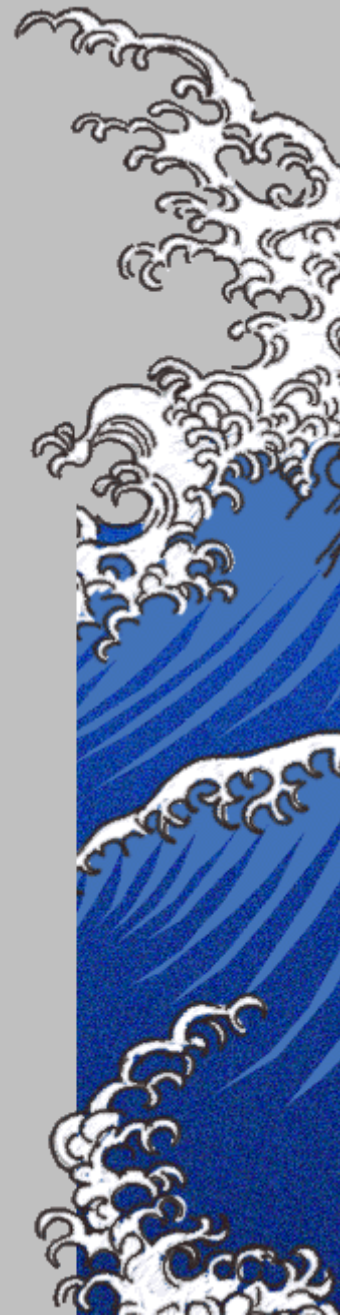
Podmínka:

- ▶ *učitelé si musí problém uvědomovat*
- ▶ *musí ho chtít řešit*
- ▶ *musí vědět jak*

Např. úkol:

„VYMYSLETE SI ZPŮSOB, JAK ZMĚNIT SVĚT, A ZAČNĚTE TU MYŠLENKU USKUTEČŇOVAT.“

HYDEOVÁ, C. R. Pošli to dál. Praha : Ikar 2003.

Literatura:

- ▲ **ANZENBACHER, A.** *Úvod do filozofie.* Praha : SPN, 1990.
- ▲ *Etičká výchova – program a osnovy vyučovacího předmětu.* Praha: MŠMT, 1999.
- ▲ **EYRE, L. a R.** *Jak vychovávat děti k hodnotám.* Praha : Portál, 2000.
- ▲ **HORKÁ, H.** *Výchova pro 21. století.* Brno: Paido, 2000.
- ▲ **KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J. a kol.** *Respektovat a být respektován.* Kroměříž : Spirála, 2005.
- ▲ **KUČEROVÁ, S.** *Pedagogická antropologie a axiologie.* Brno: PdF MU 1992
- ▲ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* Praha : VUP 2005
- ▲ **ROCHE OLIVAR, R.** *Etická výchova.* Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1992.
- ▲ **STŘELEČEK, S. a kol.** *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy II.* Brno : PdF MU 2005.
- ▲ **VACEK, P.** *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech.* Hradec Králové, Gaudeamus, 2000.
- ▲ **VYSKOČILOVÁ, E.** *Příručka pro učitele.* Praha : Portál, 1995.

